

Barcelona. Ribeiro tradueix: «Em seguida fica a cidade de Tarragona e o sítio ameno das ricas Barcelonas» L'autor, en aquest punt concret, està aviciat per la interpretació de Schulten referent a l'existència de dues Barcelones, que devien ésser molt importants en l'època d'Aviè, pel sol fet de ser-hi consignades. Però el terme *Barcilo* té una accepció pròpia, que en aquest vers cal usar: *l'habitant de Bàrcilo*.

Les 125 notes són suficients. Ribeiro hi identifica punts geogràfics de les costes marítimes, hi fa comentaris etnològics i hi assenyala les dificultats interpretatives més importants. Cal fer ressaltar la nota 55, en la qual hom intenta exposar els problemes entorn de l'existència de Tartessos, amb una arplega de bibliografia que aconsegueix de presentar, d'una manera satisfactòria, l'*status quaestionis*.

Tant l'apartat bibliogràfic com la bibliografia citada a les notes indiquen que l'autor ha escorcollat bé el tema i se n'ha assegurat. Les citacions d'obres d'autors portuguesos signifiquen una bona aportació.

El mapa que il·lustra aquesta edició és de Schulten, sense cap modificació.

José Ribeiro repeteix les tesis interpretatives de Schulten, es documenta també en les edicions de Berthelot (1934) i de Murphy (1977), i no planteja el problema de l'autenticitat de l'*Ora marítima*. Afirmar, per tant, que el periple d'Aviè es basa en un periple del segle VI aC, que va ésser incrementat amb fonts posteriors d'èpoques diferents, i que la font principal és Eutímenes, un massaliota, anterior a Hecateu de Milet. En aquest sentit, Ribeiro no ha fet cas d'una altra inter-

pretació del periple, com pot ésser la de Berthelot, que ha tingut a les mans.

Aquesta obra està molt ben publicada, i honora la llista de textos clàssics ja publicats i l'Institut que la patrocina.

Pere Villalba

G. BRIZZI,
*I sistemi informativi dei
romani: Principi e realtà nell'età
delle conquiste
oltremare (218-168 aC)*
Steiner,
Wiesbaden 1982 (*Historia*,
Einzelschriften XXXIX),
pp. XIX + 282.

Tot i les constants referències bibliogràfiques i les nombroses citacions a peu de plana, d'autors llatins sobretot, obligades en una obra d'aquestes característiques, cal assenyalar de bon començament que la lectura de l'estudi de Brizzi es fa fàcil i fluida i manté un interès continu, talment com si es tractés d'una novel·la d'espionatge, tema que ocupa l'historiador italià en aquest cas.

Amb aquestes paraules no voldria pas infravalorar el treball de Brizzi, ans al contrari. És d'agrair que els autors ens presentin treballs d'erudició exhaustiva i acurada sense aquella aridesa

que sovint els caracteritza. I dic això, perquè Brizzi sap arribar a una sèrie de conclusions de tipus universal o general a través de l'observació i l'anàlisi de fets concrets i petites anècdotes que explica en les pàgines del seu llibre i que l'ajuden, per mitjà del mètode deductiu, a fixar un conjunt de generalitats entorn de les normes de conducta, en matèria de política militar i diplomàtica, de Roma en el període que està estudiant.

Aquesta és, sens dubte, la part més important d'un llibre dividit en cinc capítols i unes conclusions, ben documentat i extens, que desenvolupa una qüestió de candent actualitat des de fa uns anys i més potser en els moments que estem vivint, amb el predomini militar cada vegada més poderós de les dues potències mundials dels nostres dies.

També Giovanni Brizzi tenia *in mente* a l'hora de la composició de la seva obra, la comparació de forces i mètodes militars, diplomàtics i d'espionatge entre el món antic que ell estudia i el que ens ha tocat de viure, molt més sofisticat i perillós.

Un repàs als títols dels cinc capítols ens donarà una idea més apropada a allò que pretén Brizzi amb aquest estudi: I *Fides*. II La guerra de la *Fides*. III Mestre i alumne. IV De la *Fides* a la dissuasió militar. V La informació: tècniques d'adquisició entre el 218 i el 168 aC.

Al llarg del treball, Brizzi sosté la tesi que la Roma primitiva era lleial a la idea de *Fides*, i així sentia vertadera aversió a utilitzar mètodes de sotamà per tal d'obtenir la victòria sobre l'enemic. Brizzi insisteix molt en la importància dels valors morals en l'antiga societat romana. Aquells va-

lors, que August volia instaurar novament en la dissoluta societat romana de l'Imperi, són lloats en aquest llibre fins en el seu aspecte de política militar i de relacions exteriors. Segons Brizzi, com deia, Roma era incapaç de sostreure's al deure moral de la *Fides* fins i tot en els casos en què hauria pogut obtenir victòries militars emprant el *fraus* o el *dolus*. En això, continua, els romans no volien ser com els grecs, ells menyspreen la influència que Grècia pot inondre a Roma en aquest sentit. Justament, afirma Brizzi, els grecs facilitaven informació al Senat. Però donat que aquesta no era fiable, el Senat va instituir uns *legati* per tal de gestionar els contactes exteriors de Roma. En aquest punt Brizzi accentua, potser en extrem, el paper dels *legati*.

La tesi de Brizzi para esment en la política que adopta el Senat a partir de l'any 201, després del gran triomf romà en la segona guerra púnica; des d'aquell moment Roma adquireix i exerceix una prepotència que recolza sobretot en el manteniment militar, en el fet de desarmar els enemics derrotats i, finalment, en l'aplec exhaustiu d'informació. Tots aquests elements junts fan créixer, segons Brizzi, l'imperialisme romà. El poble que senyorejarà la Mediterrània ha perdut, ja, aquell punt d'ingenuïtat primitiva que el caracteritzava i que el feia fidel també als seus enemics.

Entre les imprecisions i mancances que hom pot trobar en aquest estudi, només en voldria assenyalar una, no com un greu retret, però sí d'imprecisió lèxica per part de l'autor. Em refereixo al fet de donar el nom de *frumentarii* a aquests delegats del Senat

que tenien funcions informatives, anteriors a l'any 168 aC, quan el mot amb aquesta significació d'espia és documentat molt tardanament. Em sembla un anacronisme innecessari i fàcil d'evitar.

Mariàngela Vilallonga

C. GARCÍA GUAL et alii,
Tratados hipocráticos
vols. I, II, III, Madrid
(Biblioteca Clásica Gredos),
1983-1986.

La *Biblioteca Clásica Gredos* va apareixent a un ritme ràpid, i ara li toca el torn al *Corpus hipocràtic*. No és una casualitat que el director de la versió hagi pogut comptar amb una bona sèrie de col·laboradors, si tenim en compte l'interès que a tot el món, i també a l'Estat espanyol, desperta avui la medicina hipocràtica. D'entre els col·laboradors que han emprès la tasca de traduir els opuscles hipocràtics, n'hi ha algun (com per exemple López Férez) que ja s'ha donat a conèixer amb els seus treballs sobre aquest camp de recerca.

D'acord amb les normes de la col·lecció, s'inicia amb una llarga introducció (de la qual s'ha encarregat C. García Gual) seguida de les versions, sense text grec, però sempre indicant quin text segueixen i, a voltes, amb una llista de variants respecte de l'edició seguida. L'ordre dels opuscles

no és ni temàtic ni s'adapta al criteri de relativa autenticitat ni de possible cronologia (cosa molt difícil d'establir en el *Corpus hipocràtic*), sinó que és un ordre establert amb un criteri eclèctic. Així, l'obra s'inicia amb els tractats de «caràcter general» i d'alguns que palesen més clarament l'esperit hipocràtic. Això fa que en el primer volum es recullin opuscles com el *Jurament* (que és molt tardà), la *Llei*, i es prossegueixi amb tractats com *Aforismes*, *Antiga medicina*, *Pronòstic*, *Mal sagrat* etc.

En general, la informació està al dia, i sols es pot remarcar que hi manquen treballs que, per raons cronològiques, els autors no han pogut manejar: així, i per a informació del lector, assenyalarem l'existència d'estudis com el de Benedetto (*Il medico e la malattia*, Torí 1986) i, sobretot, les *Concordances* que Maloney, amb un equip de col·laboradors, acaba de publicar al Canadà, editat per Olms.

Cada opuscle va precedit d'una introducció parcial, que recull els problemes bàsics que planteja l'obra, amb una selecció bibliogràfica relativa a l'opuscle en particular.

No hi he observat errades importants: vol. I, 41, nota 32, cal llegir Maloney per Malloney.

Cal felicitar l'editorial per aquesta iniciativa, que permetrà disposar d'una traducció castellana completa del *Corpus hipocràtic*, que formarà un *pendant* de l'edició catalana (amb text grec) de la Fundació Bernat Metge, que està en curs de publicació.

Josep Alsina
